

„Nem súlyed az emberiség!”...

**Album amicorum
Szörényi László LX. születésnapjára**

Főszerkesztő: JANKOVICS József
Felelős szerkesztő: CSÁSZTVAY Tünde
Szerkesztők: CSÖRSZ Rumen István
SZABÓ G. Zoltán

Nyitólap: www.iti.mta.hu/szorenyi60.html

MTA Irodalomtudományi Intézet
Budapest, 2007

SZABÓ ANDRÁS

A heidelbergi egyetem levéltárának magyar vonatkozású iratai (1560–1622)

A magyar kutatás régóta tisztában van azzal, hogy a heidelbergi egyetem különleges szerepet játszott a magyar református diákok peregrinációjában a 16. század második felében és a 17. század első két évtizedében. Ebben a korszakban a város a svájci irányú reformáció egyik szimbolikus jelentőségű központjává vált, ezt jelzi, hogy a *Heidelbergi Kátéban*, a reformátusok alapvető hitvallásában mindmáig kitörölhetetlenül ott van a neve.

Már a 19. század második felében megkezdődött a magyarországi diákok névsorának összeállítása, a rájuk vonatkozó adatok összegyűjtése.¹ Ezzel egy időben Mannheimban megjelent Johann Friedrich Hautz monográfiája, amely mindmáig a legalaposabb és leg-részletesebb összefoglalása az egyetem történetének.² A kötet előszava felsorolja mindazokat a levéltári forrásokat, amelyre a szerző támaszkodott,³ erre azonban a magyar szakemberek az eltelt több mint 140 esztendő alatt nem figyeltek fel. Az egyetem anyakönyvének erre a korszakra vonatkozó kötetei⁴ és okmánytára,⁵ amelyek az alapítás 500. évfordulójára jelentek meg nyomtatásban, szintén egyértelműen utalnak az intézmény levéltárára.

Míg korábban Magyarországon csak az egyháztörténészek vizsgálták a heidelbergi peregrináció körül, addig az 1970-es évektől ebbe az irányba fordult a régi magyar

1 SZEREMLEI József, *Közlemények a heidelbergi egyetem és könyvtár történetéből*, Sárospataki Füzetek 1862, 452–471, 556–567. – Friedrich TEUTSCH, *Die Studierenden aus Ungarn und Siebenbürgen auf der Hochschule in Heidelberg von der Gründung derselben bis 1810*, Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde 1872, 182–192.

2 Johann Friedrich HAUTZ, *Geschichte der Universität Heidelberg*, I–II. Band, Mannheim, 1862–1864. (Hasonmás kiadás: Hildesheim–New York, 1980.)

3 Karl Alexander Freiherr von REICHLIN MELDEGG, *Vorrede* = HAUTZ, *i. m.*, XIX–XXIII.

4 Gustav TOEPKE, *Die Matrikel der Universität Heidelberg von 1386 bis 1662*, zweiter Theil von 1554 bis 1662, dritter Theil: Register, Heidelberg, 1886–1893.

5 *Urkundenbuch der Universität Heidelberg*, 1–2. Band, hrsg. Eduard WINKELMANN, Heidelberg, 1886.

irodalom kutatóinak érdeklődése is. Nagy szerepet játszott ebben az, hogy 1974-ben volt Szenci Molnár Albert születésének 400. évfordulója, s ezt az akkori tudományos és irodalmi élet képviselői látványosan megünnepelték. Molnár, a magyar késő humanizmus sokáig Németországban élt kiemelkedő írója, nemcsak négy évig tanult a Neckar parti városban, hanem később is tartotta a kapcsolatot a pfalzi udvarral, a heidelbergi irodalmi élettel,⁶ s újra ide költözve 1622 szeptemberében átélte és megszenvedte a város bajor ostromát, illetve elestét.⁷ Utolsó két németországi évében, 1622 és 1624 között segített megszervezni, hogy a heidelbergi egyetem megszűnése után a magyar diákok a holland egyetemeken tanulhassanak.⁸ Korábban is történt arra kísérlet, hogy Molnárt beilleszték a harmincéves háború előtti Pfalz szellemi életébe, azonban mindkét (magyar és német) oldalon hiányoztak az előtanulmányok, így az elemzésbe nagyon sok hiba csúszott.⁹

Két kutató kezdte el magyar részről a téma alapos feltérképezését: míg Ritoókné Szalay Ágnes a Heidelbergben tanult 16. századi magyarországi diákok adatait gyűjtötte, addig Heltai János David Pareus tanítványaira volt kíváncsi az 1595 és 1622 közötti időben. Az első anyaggyűjtés sajnos befejezetlen maradt és mind a mai napig publikálatlan, a második azonban megjelent és azóta is nélkülözhetetlen alapmű.¹⁰ Heltai kiadta a magyarok David Pareus teológiaprofesszorral folytatott levelezését is,¹¹ majd könyvben foglalta össze az eredményeit, egyetlen volt heidelbergi diák, Alvinci Péter tevékenységét kiemelve.¹²

Német oldalon sokáig nem volt túlságosan népszerű cselekedet a harmincéves háború nagy vesztesével foglalkozni. A korszak pfalzi történetéről, erről az elsüllyedt és sokak által elfelejtteni kívánt világról sokáig csupán néhány történész írt részletesebben. Ebbe

6 Szenci Molnár Albert naplója, kiad. SZABÓ András, Bp., 2003 (Historia Litteraria, 13).

7 A történetekről lásd Hermann WIEGAND, *Lacrumae Haidelbergense Eine neulateinische epische Klage über die Eroberung Heidelbergs durch Tilly 1622*, = Uő., *Der zweigipflige Musenberg. Studien zum Humanismus in der Kurpfalz*, Ubstadt-Weiher, 2000, 127–166.

8 Ferenc POSTMA, „Franeckera, az igaz keresztyéneknek híres akadémiajuk benne” = *Művelődési törekvések a korai újkorban. Tanulmányok Keserű Bálint tiszteletére*, Szeged, 1997 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 35), 492–494.

9 József TURÓCZI-TROSTLER, *Albert Szenci Molnár in Heidelberg*, = *Studien zur Geschichte der deutsch-ungarischen literarischen Beziehungen*, hrsg. von Leopold MAGON, Berlin (Ost), 1969, 70–99. – Uő., *Szenci Molnár Albert Heidelbergben*, Filológiai Közlöny 1955, 9–18, 139–162. – Az előtanulmányok hiánya mellett a cikk legnagyobb hibája a szerző marxista felfogásából eredő elfogultság és leegyszerűsítési hajlam.

10 HELTAI János, *Adattár a heidelbergi egyetemen 1595-1621 között tanult magyarországi diákokról és pártfogóikról*, Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve, 1980, 243–347.

11 HELTAI János, *David Pareus magyar kapcsolatai*, = *Tudóslevelek. Művelődésünk külföldi kapcsolataihoz 1577–1797*, kiad. HERNER János, Szeged, 1989 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 23), 13–76.

12 HELTAI János, *Alvinczi Péter és a heidelbergi peregrinusok*, Bp., 1994 (Humanizmus és reformáció, 21).

a sorba tartozik Volker Press 1970-es könyve,¹³ illetve Gustav Benrath egyes publikációi.¹⁴ A változás talán először a neolatin irodalom kutatói között indult meg; két kiváló heidelbergi professzor, Wilhelm Kühlmann és Hermann Wiegand fedezte fel újra a korszak pezsgő szellemi életét. 1986-ban látott napvilágot egy angol utazó, Thomas Coryates 1608-as beszámolója a városról,¹⁵ majd 1989-ben megjelent a pfalzi humanista költészet kétnyelvű antológiája, bőséges jegyzetekkel kiegészítve.¹⁶ Olyan, eddig nem nagyon tárgyalt kérdések is szóba kerültek egy humanista gyászköltemény ürügyén, mint a város 1622-es eleste és kifosztása, amelynek következtében az egyetem is ideiglenesen megszűnt létezni.¹⁷ Az már a magyar kollégákkal történt kapcsolatfelvétel eredménye, hogy az ifjabb nemzedékhez tartozó Robert Seidel nagy tanulmányban foglalta össze a kávinista Pfalz és a magyar késő humanizmus kapcsolatát.¹⁸

Ezután a helytörténeti kutatás is megélné: Frieder Hepp egy buzgó idős tanár, Ludwig Merz tartalmas műemléki füzetektől is ihletve monográfiát írt az 1600 körüli állapotokról,¹⁹ s ugyanebben az esztendőben a neves grafikus, Matthaeus Merian Neckarparti kötődéseit is feldolgozta.²⁰ A megélné érdeklődés jele az egyetem Frank-Pfalzi Történelmi és Helytörténeti Intézetének (Institut für Fränkisch-Pfälzische Geschichte und Landeskunde) látványos és egyre gazdagodó honlapja,²¹ valamint az, hogy 2003-ban a harmincéves háború kiobbantójáról és nagy veszteséről, V. Frigyes „téli királyról” a Bajor Történelem Háza (Haus der Bayerischen Geschichte) tartományi kiállítást rendezett, s ennek katalógusa (CD-melléklettel!) – elfogultságoktól ugyan nem egészen men-

13 Volker PRESS, *Calvinismus und Territorialstaat: Regierung und Zentralbehörden der Kurfalz 1559–1619*, Stuttgart, 1970 (Kieler historische Studien, 7).

14 Például: Gustav Adolf BENRATH, *Das kirchliche Leben Heidelbergs in den Jahren 1593 bis 1595*, Heidelberger Jahrbücher X (1966), 49–82.

15 *Ein Engländer in Heidelberg. Thomas Coryates Betrachtungen*, aus dem Englischen übersetzt und hrsg. von Andreas GARDT, Übersetzung der lateinischen Passagen von Hermann WIEGAND, Heidelberg, 1986.

16 *Parnassus Palatinus Humanistische Dichtung in Heidelberg und der alten Kurfalz*, hrsg. Wilhelm KÜHLMANN, Hermann WIEGAND, Heidelberg, 1989.

17 WIEGAND, *i. m.*, 2000.

18 Robert SEIDEL, *Der ungarische Späthumanismus und die calvinistische Pfalz, = Deutschland und Ungarn in ihren Bildungs- und Wissenschaftsbeziehungen während der Renaissance*, hrsg. Wilhelm KÜHLMANN, Anton SCHINDLING, unter Mitarbeit von Wolfram HAUER, Stuttgart, 2004 (Contubernium. Tübinger Beiträge zur Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte, 62), 227–251.

19 Frieder HEPP, *Religion und Herrschaft in der Kurfalz um 1600. Aus der Sicht des Heidelberger Kirchenrats Dr. Marcus zum Lamm (1544–1606)*, Heidelberg, 1993 (Buchreihe der Stadt Heidelberg, IV).

20 Frieder HEPP, *Matthaeus Merian in Heidelberg – Ansichten einer Stadt*, Universitätsverlag C. Winter Heidelberg GmbH – Heidelberger Verlagsanstalt, 1993.

21 <http://www.kurfalz-geschichte.de/>

tesen – monumentális képet ad a korszakról és szereplőiről.²² Végül szólnom kell arról, hogy 2002-ben vált mindenki számára elérhetővé a heidelbergi értelmiségi életrajzi lexikon azon kötete, amely a tárgyalt korszakra vonatkozik, és bőven épít az egyetemi levéltár adataira is.²³

Vázlatosan áttekintve a kutatás eredményeit nem hagyhatom ki a levéltári helyzet ismertetését sem, amely már korántsem mutat annyira pozitív képet. Heidelberget a 17. században három nagy pusztulás érte. Az 1622-es ostrom a város lakóinak kifosztásával és a külváros leégésével végződött, sokkal nagyobb károkat okozott viszont ennél a század vége felé a pfalzi örökösödési háború, amelynek során XIV. Lajos megszálló francia csapatai a felperzselt föld taktikájával kísérletezve 1689-ben tudatosan felgyújtották a várost. A katonák eleinte nem nagyon lelkesedtek a feladatért, s hagyták, hogy a lakosság eloltsa a tüzeket. Ennek ellenére a város 432 épülete közül 34 teljesen elpusztult, közte számos középület, például a városháza. Ha ezek után mégis maradt volna valami a városi levéltárból, az sem élhette túl az 1693-as esztendőt. Ekkor ugyanis a francia csapatok újra kifosztották és felgyújtották a várost, s a tűz ekkor tökéletes munkát végzett. Jellemző a pusztulás mértékére, hogy Heidelbergnek egyetlen késő reneszánsz polgárháza maradt épen, s a földdel vált egyenlővé az összes egyetemi épület is.²⁴ Kész csoda, hogy mindezek ellenére néhány töredékes adat elkerülte a pusztulást. Megvan például a karlsruhei tartományi levéltárban az 1588-as heidelbergi népszámlálás anyaga, s egy hasonló irat 1600-ból, amely csak a város egyik kerületének lakosait tartalmazza.²⁵ A magyar kutatók idáig nem figyeltek fel arra, hogy az 1588-as számbavétel a városban tartózkodó magyar diákokat is érintette. Tövisi (Spinensis) György a Burgwegen lakott Hans Greinnél egy német és egy lengyel diák társaságában. Sombori Sándor, egy jómódú erdélyi unitárius nemes fia, Georg Sohn professzornál bérelt szobát német nevelőjével és annak testvérével; mivel

22 *Der Winterkönig. Friedrich V. der letzte Kurfürst aus der oberen Pfalz. Amberg – Heidelberg – Prag – Den Haag (Katalog zur Bayerischen Landesausstellung 2003, Stadtmuseum Amberg, 9. Mai bis 2. November 2003)*, hrsg. von Peter WOLF, Michael HENKER, Evamaria BROCKHOFF, Barbara STEINHERR, Stephan LIPPOLD, Augsburg, 2003 (Veröffentlichungen zur Bayerischen Geschichte und Kultur, 46/03). – Az elfogultság többek között magyar vonatkozásban, Bethlen Gábor szerepének értékelésében érhető tetten.

23 Dagmar DRÜLL, *Heidelberger Gelehrtenlexikon 1386–1651*, Berlin – Heidelberg – New York – Barcelona Hongkong – London – Mailand – Paris Tokio, 2002.

24 Wolfgang von MOERS-MESSMER, *Heidelberg und seine Kurfürsten. Die große Zeit der Geschichte Heidelbergs als Haupt- und Residenzstadt der Kurfürstentum Pfalz*, Ubstadt-Weiher, 2001, 253–255, 341–345.

25 Albert MAYS-Karl CHRIST, *Einwohnerverzeichnis des Vierten Quartiers der Stadt Heidelberg vom Jahr 1600*, Neues Archiv für die Geschichte der Stadt Heidelberg und der Rheinischen Pfalz 2 (1893).

Sohn ekkor a Collegium Sapientiae²⁶ vezetője volt, ez szolgálati lakás volt a kollégium épületében. A „Neuen Bursch” nevű kollégium lakója volt újabb két erdélyi diák, a szintén főnemesi családból származó Kornis György, illetve Budai Márton. A Kaltenthalban bérelt szobát Matthias Küchenmeister asztalosmesternél Vásárhelyi Ferenc, míg két újabb erdélyi hallgató Georg Möckel szabómester vendége volt a Flor Gasson: egyikük Johannes Hertel, a neves erdélyi antitrinitárius vezető, Dávid Ferenc fia, a másik pedig Johannes Sylvasius.²⁷

Az itt felsorolt és nyomtatásban is közölt adalékokkal el is jutottunk az egyetemig és annak magyarországi diákjaiig. Az egyetem levéltára szerencsésebben vészelte át Heidelberg tragikus 17. századát. 1621-ben a háborús fenyegetés elől az iratokat Heilbronnba, majd Frankfurt am Mainba szállították, ahonnan csak 1651-ben tértek vissza az eredeti őrzési helyükre. 1693-ban és 1703-ban is újra Frankfurt nyújtott menedéket az iratoknak, néhány iratot (közte az éppen aktuális anyakönyvet) nem tudtak elvinni, ezek 1693-ban elpusztultak. Az utolsó jelentős veszteségeket már a 20. században, 1945-ben kellett elkönyvelnie az intézménynek, de így is jelentős iratanyag maradt az utókorra.²⁸

Talán mondom sem kell, hogy én magam is Szenci Molnár Albert miatt kerestem fel 1998 januárjában a Heidelbergi Egyetem levéltárát. A keresett aktákat meg is találtam, ezek a magyar teológus itteni tartózkodásának kezdetére vonatkoztak. Molnár 1596. november 29-én érkezett meg az egyetemi városba, ahol akkor éppen pestisjárvány dühöngött. A tanárok és a diákok nagy része a közeli Ladenburgba menekült, az üresen maradt helyekre ideiglenesen felvették a frissen jött magyart, még ösztöndíjat is kapott, s ebbe a ladenburgiak is beleegyeztek. 1597. március 25-én, nagypénteken visszatértek a menekültek, s ezzel egy időben megvonták a támogatást a három ideiglenesen befogadott diáktól (köztük Molnártól), s úgy határoztak, hogy a szokásos úton kérjenek ösztöndíjat. Az egyetem szenátusa végül április 6-án teológiai ösztöndíjas helyet adott Molnárnak a Collegium Casimirianumban.²⁹

26 Eike WOLGAST, *Das Collegium Sapientiae in Heidelberg im 16. Jahrhundert*, Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins (Festschrift für Meinrad Schaab zum 70. Geburtstag) 147 (1999), 303–318.

27 Albert MAYS–Karl CHRIST, *Einwohnerverzeichnis der Stadt Heidelberg vom Jahr 1588*, Neues Archiv für die Geschichte der Stadt Heidelberg und der Rheinischen Pfalz 1 (1890), 67, 141, 151, 176, 198. – Dávid Ferenc fia természetesen elhallgatta a heidelbergiek előtt a származását és a vallási hovatartozását.

28 Hermann WEISERT, *Das Universitätsarchiv Heidelberg und seine Bestände*, Ruperto Carola 52 (1973), 21–25. – Hans KRABUSCH, *Das Archiv der Universität Heidelberg. Geschichte und Bedeutung = Aus der Geschichte der Universität Heidelberg und ihrer Fakultäten*, Sonderband der Ruperto Carola, hrsg. von Gerhard HINZ (1961), 82–111.

29 Universitätsarchiv Heidelberg, Senatsprotokolle, RA 671. f. 29v, 34v, 91v, 94v. – *Szenci Molnár Albert naplója* (lásd a 6. jegyzetet!) 122–123.

Ha már kezemben voltak az egyetem szenátusának jegyzőkönyvei, természetesen végignéztem az egész korszakot, hogy magyar vonatkozású adatokat keressek, s találtam is néhányat. A forrás természetéből következően az egyetem szenátusa elé a problematikus esetek kerültek. Lássunk néhány érdekesebb ügyet! 1574. április 7-én három magyar diák panaszlevelét másolta be az írnok az iratok közé. Debreceni Jó János, Varsányi Gorsa Mihály és Csengeri Pál a wittenbergi egyetemről jött át ide. Egy este vacsora után sétálni indultak a városfalon kívülre, de nem mentek messzebb, mint a választófejedelem kertje. Visszatérőben az orruk előtt csukták be a városkaput, majd mikor szóltak, hogy engedjék be őket, azt mondták, hogy elmennek a kulcsért. Egy óra várakozás után kinyílt egy kis kapu, és beengedték őket, az örök azonban úgy kezelték őket, mint a bűnözőket, majd a város börtönébe vetették mindhármukat. Az egyetem szenátusa úgy döntött, pártfogásába veszi a magyar diákokat, és küldöttséget meneszt a városi hatóságokhoz.³⁰ Nem tudjuk, hogyan végződött az eset, a jelekből ítélve kedvezően, mert több említés nincs az ügyről. Az egyetem hallgatói egyébként közismerten nem tartoztak a város bírói fennhatósága alá, így jogi szempontból tiszta volt a helyzet.

1589. június 4-én bizonyos Joannes Berger „Sclavus” írt levelet a szenátusnak, amelyben maga számára ösztöndíjat kért. Az anyakönyvben egyébként (május 6-án) „Hungarus”-ként írták be a nevét, majd 1591. március 1-jén ismét mint „Sclavus” nyerte el a magiszteri fokozatot³¹ – tehát magyarországi szlovák volt. A szenátus nemleges választ adott, arra kérve a folyamodót, hogy várja meg, amíg egy hely megüresedik.³²

1596. szeptember 25-én a professzorok a Thököly István báró és Elias Dalwenzel közötti vitát tárgyalták. Az előbbi diák felfogadta az utóbbit nevelőnek és negyedévre 12 tallért ígért, közben azonban mégis más tanár után nézett, s nem akarta a teljes összeget megfizetni. Megkérdezték az ügy részleteiről (a magyarokkal jó kapcsolatot ápoló) David Pareus teológiaprofesszort, de ő nem tudott semmit sem mondani. Végül Thököly báró 10 tallért adott a károsultnak.³³

1602. május 19-én a szenátus egy magyar diák elleni panaszt tárgyalt: Ceglédi György adósságokba verte magát, részegeskedett és veszekedéseket szított. Az ítélet: két nap „carcer” vagy testi fenyítés és az egyetemről való kitiltás.³⁴ Érdekes módon még 1603. június 1-jén is egy fogoly magyar diákról tárgyaltak (valószínűleg Ceglédiről), azt határozva, hogy a hitelezői jelenjenek meg a legközelebbi szenátusi ülésen – annak jegyzőkönyvében azonban hiába keressük az ügyet. Az egyetemi anyakönyv kiadója, Gustav

30 Universitätsarchiv, Heidelberg, Annales, RA 662 (I, 3. Nr. 10) ff. 70v–73v.

31 TOEPKE II. (4. jegyzetben *i. m.*) 143, 469.

32 Universitätsarchiv Heidelberg, Senatsprotokolle, RA 666 (I, 3 Nr. 14), ff. 164v–165r.

33 Universitätsarchiv Heidelberg, Senatsprotokolle, RA 671 (I, 3 Nr. 19), f. 17r–18r.

34 Universitätsarchiv Heidelberg, Senatsprotokolle, RA 673 (I, 3 Nr. 21), ff. 65r.

Toepke feltehetően olvasta az ide vonatkozó iratokat, s Ceglédiről megjegyezte: „Zigle-
dius. Ende December 1604 anscheinend nicht mehr in Heidelberg.”³⁵

1603. szeptember 3-án a professzorok egy elhunyt erdélyi szász diák mostohafiáról tárgyaltak, Peter Felckmann ugyanis elvett feleségül egy özvegyasszonyt és letelepedett a városban, de nem sokkal ezután fiatalon meghalt.³⁶ 1604. december 22-én egy másik elhunyt magyar diák, Békési Péter hagyatékáról döntöttek, eltiltva két azonosítatlan magyar diákot attól, hogy beleavatkozzanak az ügybe. Ők azt állították, hogy az elhunyt pénzt kapott Ceglédi György adósságainak kiegyenlítésére.³⁷

1609. május 7-én megjelent a szenátus előtt Marcus Hochernanter ékszerész, bepanaszolva két magyart, Miskolci Lucius Istvánt és Budai Karácsony Jánost, hogy adósságuk kifizetése nélkül akarnak hazautazni. A következő napon a rektor behívatta őket, mire ők közölték, hogy fizetnek, de amíg pénzt szereznek, letétbe helyezik a könyveiket, az adósságukat pedig elküldik a következő frankfurti könyvvásárra. A határozat úgy hangzott, hogy az egyetem könyvkereskedője becsülje fel a könyveket, s tegyék le David Pareus professzornál, aki arról nyugtát ad. Amennyiben az őszi könyvvásárra nem érkezik meg a pénz, a könyveket el kell adni, és abból kell kifizetni az ékszerészt.³⁸

A legcifrább eset a korszak végén történt, s a jegyzőkönyvben az alábbi címet viseli: „De Ungaro quodam, ejusque concubina” – azaz: „Egy magyarról és az ágyasáról”. A teljes szöveg, amely az 1620. április 5-én, szerdán reggel nyolc órakor tartott szenátus második napirendi pontja volt, a következőképpen hangzik:

„Felolvastatott egy magyar diák, bizonyos Csulai György kérelme, aki panaszkodik egy bizonyos utcalányra, akivel az elmúlt évben egyezkedtek az egyháztanácsban, s [végül] megparancsolták neki, hogy, amíg ez a diák itt van, menjen el. Ez a nő most visszatért, ezért kéri, hogy ismét parancsolják meg neki a távozást, nehogy rajta ebből kifolyólag valami folt essen. Eldöntetett, hogy a tartományi írnok segítségét kéri, hogy erősítse meg a száműzetés tényét, vagy ha megtagadná, akkor a bíró segítségét, hogy parancsolja meg neki a távozást.”³⁹

35 Universitätsarchiv Heidelberg, Senatsprotokolle, RA 674 (I, 3 Nr. 22), f. 45v. – HELTAI (10. jegyzetben *i. m.*) 268.

36 Universitätsarchiv Heidelberg, Senatsprotokolle, RA 674 (I, 3 Nr. 22), f. 57r–v.

37 Universitätsarchiv Heidelberg, Senatsprotokolle, RA 676 (I, 3 Nr. 24), f. 4r–v.

38 Universitätsarchiv Heidelberg, Senatsprotokolle, RA 678 (I, 3 Nr. 26), f. 10v–11r.

39 „Fuit lecta supplicatio Ungari cujusdam studiosi Georgii Czulai, qui conqueritur quadam <co>meretrice, cum qua in consistorio anni superioris transegerunt eique inunctum esset, ut urbe tamdiu, quamdiu iste studiosus hic esset, exiret; Istam se esse reversum, petit itaque, ut iterum iubeatur egredi, ne ei inde aliqua macula iniretur. Placuit implorari operam Land scribae, ut relegationem factam confirmat, vel si denegat, operam praetoris ut jubeat exire.” Universitätsarchiv Heidelberg, Senatsprotokolle, RA 681 (I, 3 Nr. 29), f. 35r. – Az esetet egy nehezen hozzáférhető kiadványban már publikáltam: SZABÓ András, „Ördögi kísértetek” Heidelbergben = Jankovics József 50. születésnapjára, Bp., 1999, 24–25.

Tragikomikus jelenet – az ember akaratlanul is elképzeli, amint a későbbi erdélyi református püspököt⁴⁰ üldözi szerelmével a könnyűvérű német fehércseléd, akit ezért a református városból ideiglenesen (!), a magyar ifjú itt tartózkodásának idejére száműznek. Csulaira később is rájárt a rúd: az ő püspöksége alatt vált semmivé az erdélyi református egyházkerület 75 000 tallérnyi vagyona – s ez akkor is tagadhatatlanul igaz, ha az eset publikálója, Herepei János igyekezett tisztázni őt, s megmagyarázta, mi történt.⁴¹ Valami olyasmi lehetett ez, ami manapság is gyakran megtörténik: a pénzt kihelyezték és elfolyt. Az ördög Csulait ifjú korában egy heidelbergi „meretrix” képében, öreg korában pedig néhány pénzeszsákkal kísértette meg – a küzdelem a kísértések ellen láthatóan váltakozó sikerrel folyt.

Az esetek sora egy bűnüggyel végződik: nem sokkal Csulai után egy lopási eset került terítékre, amelyet már az egyetemi anyakönyv kiadásából is ismerünk. Egy magyar diáktól, Petri Zobas Ferenctől jelentős pénzösszeget lopott német diáktársa, egy Wormsból származó lelkészgyerek. A tolvajt végül három évre kitiltották az egyetemről.⁴²

A szenátusi jegyzőkönyveken kívül más jellegű iratokban is találkozhatunk a magyar diákokkal. Az egyik irat a Collegium Casimirianum ösztöndíjait sorolja fel 1601-től 1621-ig, olvasható az összeg, a feltételek és az azt megkapó személyek. Négy érintett magyarországi diák neve szerepel itt: Taksonyi Rác Péter, ifjabb Sebastian Ambrosius, Sonkádi János és Tolnai István.⁴³ Ösztöndíjakra vonatkozó szórványos adatokat (ahogyan láttuk) a szenátusi jegyzőkönyvek is tartalmaznak. Még fontosabb magyar szempontból a teológiai kar jegyzőkönyve, amely 1583-tól 1620-ig felsorolja a karon tartott disputációkat. Nem meglepetés, hogy a nevek között igen sok a magyar, az eddig ismert nyomtatott disputációk szerzőinek névsorát érdemes lesz majd egybevetni ezzel a listával.⁴⁴

Áttekintésem végén szólnom kell arról is, hogy az örvendetesen szaporodó Pfalzzal kapcsolatos publikációk sorában folyik a heidelbergi egyetem iratainak forráskiadása is. Az eddigi középkori kötetek után nemrég sorra került a Bursa vagy „Contubernium”

40 Csulairól lásd HELTAI (10. jegyzetben i. m.), 271–272.

41 HEREPEI János, *A fehérvári kollégiumi alapítvány sorsa Bethlen halála után = Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez*, II, Bp.– Szeged, 1966, 16–17.

42 Universitätsarchiv Heidelberg, Senatsprotokolle, RA 681. (I, 3 Nr. 29), f. 134r–v. – HELTAI (10. jegyzetben i. m.), 312–313.

43 Universitätsarchiv Heidelberg, A 921, 389, 19, Catalogus stipendiorum Dionysianorum, nunc Casimirianorum, proventuum et possessorum..., ff. 4r, 46r, 106r–107r, 167r–v.

44 Universitätsarchiv Heidelberg, Liber actorum theologiae facultatis, Theol. Fak. 2. (I, 3 Nr. 41), 113–225.

1568 és 1615 közötti anyagának megjelentetése is.⁴⁵ Úgy gondolom, hogy nekünk, magyar kutatóknak nem kell megvárunk, amíg ez a forráskiadás-sorozat eléri azokat az iratokat, amelyek minket is érdekelnek. Úgy kaphatunk teljes képet magyarországi diákok heidelbergi peregrinációjáról, ha folytatjuk és kiegészítjük a már megkezdett anyaggyűjtést, s ennek anyagába a heidelbergi egyetemi levéltár adatait is beépítjük.

45 Gerhard MERKEL, *Protocollum Contubernii. Visitation und Rechnungsprüfung von 1568–1615*, Heidelberg, Universitätsverlag C. Winter, 2000, (Libri Actorum Universitatis Heidelbergensi Die Amtsbücher der Universität Heidelberg, Series A, Reihe C, Die Amtsbücher der Kollegien und Bursen).